

FOS

FONDS VOOR OPENBARE SCHIEDING

SUIKERSECTOR IN CENTRAAL-AMERIKA

OMDAT WAARDIG WERK EEN RECHT IS!

Noé Nerio

INHOUDSOPGAVE:

I.	Voorwoord	3
II.	Inleiding	4
III.	Suiker: een sector van (inter-)nationaal belang	5
	A. Een sector van nationaal belang	5
	B. Investeren in suiker loont de moeite	7
IV.	Suiker in een ruimere context: <i>landgrabbing</i>	12
V.	Massale tewerkstelling / minimale werkzekerheid	13
	A. Versnippering in werkstatuten en -omstandigheden	13
	B. Een antisyndicaal klimaat	16
	C. Suikerrietkappers: een verwaarloosde categorie arbeiders	18
	D. Onderaanneming als strategie om arbeidsrechten te omzeilen	20
VI.	Van bedrijfsvakbond naar een regionale vakbondsstrategie	22
	A. Vakbonden staan voor een enorme uitdaging	23
	B. Werknemers dwingen erkenning van hun vakbond af	25
	C. De eerste uitdaging: alle werknemers organiseren, ook de tijdelijken	26
	D. De weg naar sociaal overleg is nog lang	28
VII.	Waardig werk: voorwaarde voor export naar Europa	30
VIII.	Gezondheid in gevaar	32
IX.	Waarom steunt FOS de suikervakbonden in Centraal-Amerika?	34

Deze brochure kwam tot stand dankzij de bereidwillige medewerking van:

Noé Nerio, José Luis Gonzalez, Daniel Rivas, Constantino Lopez, Eduardo Acosta, Orlando Lopez, Julio Montes, Hugo Mensia, Claudio Alegría, Cornelio en vele anderen vakbondsleiders in El Salvador, Honduras en Nicaragua.

Dina Rosales, Frank Lensink, Luis Orellano en Roger Osorio: FOS-medewerkers in Centraal-Amerika. Francisco Martínez: zelfstandig consulent.

De tekst werd geschreven door Wim Leysens.

Eindredactie: Liesbet Vangeel, lay-out: Jasser Keustermans en Machteld Dhondt.

De foto's zijn van FOS, tenzij anders vermeld. (coverfoto onderaan en backcover: © Piet den Blanken)

Voor meer inlichtingen over deze brochure, andere publicaties of fos zelf, kan u contact opnemen met:

FOS-Socialistische Solidariteit

Grasmarkt 105 bus 46

1000 Brussel

Tel: 02 552 03 00

info@fos-socsol.be

www.fos-socsol.be

Met de steun van
**DE BELGISCHE
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING**

VOORWOORD

Een van de grootste uitdagingen van morgen zal erin bestaan om te voorzien in de voedselbehoeften van de hele planeet. Vele landen zoals China eigenen zich landbouwgronden toe in andere landen om zo aan hun eigen behoeften te voldoen. Hierdoor beschikt de landbouwbevolking niet langer over eigen grond en worden ze afhankelijk van derden.

Zelfvoorziening op vlak van voeding is een cruciale uitdaging voor talrijke landen. Maar in de landbouw- en voedingsindustrie is er een toenemende concentratie aan de gang, net zoals in bijna alle andere sectoren. Sommige sectoren zijn in handen van enkele industriële groepen die de productie en de verwerking van producten controleren; de suiker ontsnapt niet aan deze logica.

Voor de werknemers is de uitdaging enorm!

Het is een illusie om te denken dat we in staat zullen zijn om de opmars van de globalisering te stoppen, zelfs als we dat betreuren. We moeten een internationale solidariteit creëren om gemeenschappelijke acties te voeren ten aanzien van deze grootmachten. Vakbonden organiseren zich internationaal om te strijden tegen de logica van het kapitalisme; dat is één van de belangrijkste uitdagingen van VAKBONDEN.

In functie van de wildgroei van landbouw- en voedingsindustrieën heeft ABVV-HORVAL steeds aan een internationale syndicale structuur gewerkt, eerst in Europa en nadien in de hele wereld. Eén slagzin is sinds lange tijd vanzelfsprekend voor alle werknemers: "Samen sterk". Het is daarom absoluut noodzakelijk om zich te verenigen tegen de logica van deze groepen, die als enig doel hebben hun winsten te maximaliseren door de werknemers in het Zuiden, maar ook in het Noorden, uit te buiten. Men probeert zonder ophouden de werknemers onderling te verdelen. Ten aanzien van deze problematiek kan de hergroepering van de werknemers in een vakbond een concreet antwoord hierop bieden.

Strijd tegen de sociale dumping, strijd tegen de onderaanneming en precaire arbeidsomstandigheden, alle landen worden geconfronteerd met deze problemen. Deze uitdagingen zijn ook algemeen bekend voor ABVV- HORVAL, de centrale van horeca, voedingsnijverheid, handel in voedingswaren, land- en tuinbouw, ...

Door meer middelen te geven en te investeren in internationale projecten van solidariteit wil ABVV HORVAL de syndicale beweging versterken, voor het respect van de rechten van de werknemers.

Onze slogan, "Samen sterk"!

Tangui CORNU
Co-Voorzitter HORVAL

I. INLEIDING

De agro-industrie is *big business*! Investeerders beleggen wereldwijd in de productie van voeding. Want eten zal de mens altijd moeten doen. Nu we al met meer dan 7 miljard mensen op de werldebol rondlopen, zijn hier goede zaakjes te doen. Economische groei staat voorop, maar niemand blijkt wakker te liggen van de werkomstandigheden van de arbeiders. Vakbonden in de agro-industrie staan voor grote uitdagingen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat FOS zowel in zuidelijk Afrika als in de Andesregio en Centraal-Amerika vakbonden in deze sector ondersteunt. Op de website www.fos-socsol.be vind je recente informatie over de vakbondsstrijd in deze drie regio's. In deze brochure gaan we dieper in op het vakbondswerk in de suikerrietsector in Centraal-Amerika.

Toen FOS vijf jaar geleden de vakbonden van de suikerbedrijven in Nicaragua, El Salvador en Honduras begon te ondersteunen, zaten deze met een probleem van representativiteit. Nog niet in de helft van de suikerbedrijven was een vakbond actief; bedrijven maakten meer en meer gebruik van uitbestedingen en onderaannemingen; in eenzelfde bedrijf waren tientallen onderaannemingen actief. Tegelijk vond en vindt via overnames en fusies een concentratie van macht aan de kant van de werkgevers plaats. Hoe kan de vakbond in deze complexe situatie de verdeelde arbeiders organiseren en verenigen?

FOS stimuleerde nationale en regionale uitwisselingen tussen de vakbonden; we kwamen tot het besef dat de vakbonden zich niet langer kunnen beperken tot het verdedigen van de belangen van enkele

honderden arbeiders in vaste loondienst per bedrijf. Als de vakbonden in de nabije toekomst een rol van betekenis willen spelen, moeten ze in elk land strijden voor een collectieve arbeidsovereenkomst voor de hele sector en voor alle arbeiders, vaste en tijdelijke.

De vakbonden zijn de uitdaging aangegaan, en de ondersteuning van de coördinatie tussen de vakbonden heeft al tot belangrijke concrete veranderingen geleid. In El Salvador werd een nieuwe bedrijfsvakbond erkend en staat de vorming van een overlegplatform in de steigers. In Honduras hebben de twee vakbondscentrales besloten te fusioneren. In Nicaragua hebben de vakbonden een nationale eenheidscentrale opgericht. Zowel in El Salvador als in Honduras worden inspanningen geleverd om de suikerrietskappers syndicaal te organiseren. Tegelijk hebben de vakbonden in de drie landen zowel werkgeversorganisaties als het ministerie van Arbeid uitgenodigd op nationale fora. Het doel is om alle betrokkenen te overtuigen van de wederzijdse voordelen van een nationaal sociaal overleg.

Het is duidelijk: de weg is nog lang. In deze brochure willen we u meer achtergrond verschaffen over de werkomstandigheden van de suikerrietarbeiders en de moedige strijd van de vakbonden om hun lot te verbeteren. Want suiker moet (h)eerlijk zoet smaken.

Wim Leysens
Regioverantwoordelijke
Centraal Amerika & Cuba
FOS – socialistische solidariteit

II. SUIKER: EEN SECTOR VAN (INTER)NATIONAAL BELANG

A. EEN SECTOR VAN NATIONAAL BELANG

De suikerrietsector in Centraal-Amerika is economisch heel belangrijk. Guatemala is veruit de grootste producent van suiker in de regio. Het land zorgt voor meer dan de helft van de hele productie. Op de internationale markt zouden de Guatemalteekse bedrijven de andere gemakkelijk kunnen wegconcurreren. Maar

in elk land beschouwen de nationale overheden de suikersector als zijnde van nationaal belang. Daarom schermen ze de binnenlandse markt af. Ook binnen de CAFTA- vrijhandelsakkoorden met de Verenigde Staten garandeert een systeem van exportquota voor elk land, dat niet één land een ander kan wegconcurreren.

Suikerrietoogst 2010-'11

Land	Aantal suikerbedrijven	Geoogste hectaren	Suikerproductie /aantal ton
Guatemala	14	241.000	2.048.152
Honduras	6	45.238	403.811
Nicaragua	4	54.990	505.540
El Salvador	6	63.450	573.797

Ook vanuit het oogpunt van tewerkstelling is suiker(riet) heel belangrijk. De sector creëert maar liefst 172.000 jobs in de regio.

Indirect komen daar nog eens 850.000 jobs bij. Bij heel wat families hangt het inkomen af van de suikerrietproductie.

Tewerkstelling in de suikerrietsector 2010-'11

Land	Jobs		
	Direct	Indirect	Suikerrietkappers
Guatemala	62.000	350.000	33.000
Honduras	30.000	200.000	11.523
Nicaragua	35.283	100.000	16.972
El Salvador	50.000	200.000	19.263

De sterke bedrijven eten de kleine op

De laatste jaren beweegt er wat in de suikerrietsector. De sector kent een toenemende concentratie in een beperkt aantal financiële groepen. Grote groepen zoals Pellas uit Nicaragua en Pantaleón uit Guatemala zijn al ruim 10 jaar bezig aan hun offensief om aandelen en gronden in eigen land en ook in de buurlanden op te kopen. Deze twee groepen zijn duidelijk de marktleiders. Pantaleón, dat onlangs ook nog een suikerbedrijf in Mexico opkocht,

bezit nu suikerbedrijven in Guatemala (2), Honduras, Nicaragua en Brazilië. In Honduras koopt CAHSA andere bedrijven op en in El Salvador doet El Angel hetzelfde. In dit laatste land controleren de groepen El Angel en CASSA al ruim 75% van de productie. Als de drie overige bedrijven er niet in slagen om zich te moderniseren, zullen ze van de markt weggeconcentreerd worden.

Overzicht van de grote spelers

Guatemala	Nicaragua	Honduras	El Salvador
Pantaleón	Pellas	CAHSA	El Angel
			CASSA

In Guatemala staat Pantaleón heel sterk. Ze hebben de capaciteit om meer te produceren dan de 6 bedrijven in El Salvador samen. Daarom is de handel in suiker tussen de landen van Centraal-Amerika sterk gereguleerd, zoals hierboven al aangehaald. Maar kapitaal kent geen grenzen. De protectionistische maatregelen beschermen dan wel de productiecapaciteit per land, ze kunnen niet beletten dat de sterkste groepen suikerrietplantages en suikerbedrijven over de grenzen heen opkopen. In Honduras is Chumbagua door Pellas en La Grecia door Pantaleón overgenomen. CASSA (Chaparastique) en El Angel in El Salvador

en CAHSA en Chumbagua in Honduras kunnen de concurrentie nog wel aan. Een andere sterke groep in Honduras is Compañía de Azúcar.

Productiecapaciteit van de groep Pantaleón

Capacidad						
Descripción	Pantaleón	Concepción	Monte Rosa	La Grecia	Bioetanol	Vale do Parana
Molienda anual(t)	4.328,036.17	1.427,373.76	1.885,347.46	1.038,871.80		1.600,951.35
Razón de molienda (t/día)	25,752.00	8,584.56	12,667.20	7,747.08		6,802.80
Azúcar producida (t/zafra)	445,116.73	136,635.06	195,303.86	101,373.20		0.00
Alcohol producido (m3)	0	0	0	0	23,510	123,102,689
Energía generada (MWh/zafra)	315,245.50	124,452.20	175,681.23	108,560.43		43,770.26
Energía vendida (MWh/zafra)	186,725.49	186,725.49	120,306.46	71,218.16		0.00

Bron: <http://www.pantaleon.com/capacidad-instalada>

B. INVESTEREN IN SUIKERRIET LOONT DE MOEITE

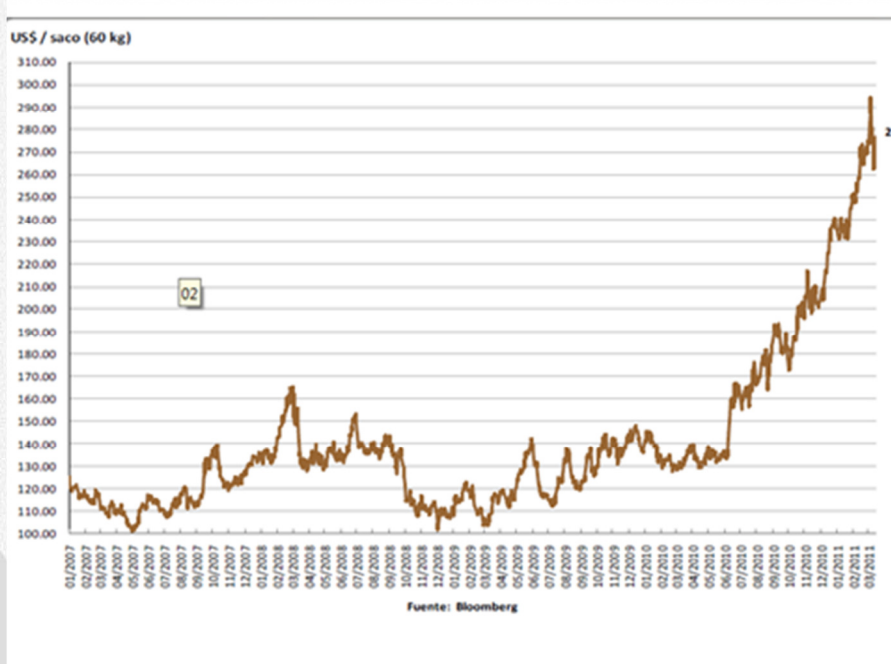
Suiker is *big business*

Een van de redenen voor deze groeiende interesse is de prijs van suiker. Die is voor één zak suiker van 60 kg op de wereldmarkt sinds begin 2010 gestegen van 140 USD naar 260 USD eind 2011. Het aanbod aan suiker is de laatste jaren fel gedaald. Een belangrijke oorzaak is de daling van de suikerproductie in Australië. Daar produceren ze nu 35% minder suiker dan voordien. Daarnaast heeft Brazilië gekozen voor de productie van bio-ethanol uit suikerriet. Dat betekent dat er minder suiker voor consumptie overblijft. Daar tegenover staat de groeiende vraag naar suiker. Voor de eerstkomende jaren zullen de suikerbedrijven dus wel een goede prijs krijgen voor hun suiker op de wereldmarkt. Wat de uitvoer van suiker betreft, zijn de grootste handelspartners de Verenigde Staten, China, India, Taiwan en Mexico.

Uitvoerquota met de Verenigde Staten

Een reden waarom de grote suikerproducenten bedrijven in de buurlanden overnemen, is de strenge regeling met uitvoerquota die elk land in het kader van de vrijhandelsakkoorden met de Verenigde Staten heeft afgesproken. De akkoorden leggen per land vast hoeveel ton suiker naar de Noord-Amerikaanse markt mag uitgevoerd worden. Daarna wordt dit quotum per land verder verdeeld onder de suikerbedrijven. Een voorbeeld: door La Grecia in Honduras over te nemen, verhoogt Pantaleón zijn uitvoermogelijkheid met het quotum dat aan dit bedrijf werd toegekend. De verkoopprijs voor de suiker wordt jaarlijks op voorhand vastgelegd. Ook al ligt deze prijs iets lager dan de marktprijs, het blijft een voordelig mechanisme en het garandeert de toegang tot de Noord-Amerikaanse markt.

Evolutie van de internationale suikerprijzen januari 2007 – maart 2011¹

¹ Bron: Bloomberg

Ook de Europese markt gaat open voor suiker uit Centraal-Amerika

In het najaar 2012 keurden de Europese Unie en de landen van Centraal-Amerika de Associatieakkoorden goed. Hiermee gaat de deur open voor de invoer van naar schatting 150.000 à 160.000 ton suiker uit Centraal-Amerika naar Europa. Een aantal grote bedrijven zien deze nieuwe afzetmarkt wel zitten. Toch mag de vraag gesteld of ook de werknemers hier beter van worden. Hoewel de Europese Unie aanhaalt dat het respect voor de arbeidsrechten in het verdrag is opgenomen, blijkt deze clausule uit het handelsakkoord geweerd en verwezen naar de bijlagen. Bovendien ontbreken dwingende maatregelen, indien het exporterend suikerbedrijf een loopje zou nemen met de arbeidsrechten.

Nevenproducten

Suikerriet is niet alleen interessant voor de productie van suiker, maar ook voor de afgeleide producten. Het meest bekend is de rum. Wie kent niet de Flor de Caña rum die in de Wereldwinkels te verkrijgen is? Nochtans zijn het slechts een paar suikerbedrijven in Centraal-Amerika, zoals Pellas en Pantaleón, die traditioneel rum produceren. De laatste jaren spelen de bedrijven meer in op de groene trend.

Bio-ethanol

Met de roep naar hernieuwbare energie is de zoektocht naar alternatieve energiebronnen in een stroomversnelling gekomen. Het gebruik van bio-ethanol als mengstof om de benzine 'groener' te maken, heeft aanvankelijk heel wat verwachtingen gecreëerd. Ex-president Lula in Brazilië was een grote pleitbezorger. Enkel de traditionele producenten van alcohol en rum, zoals Pellas en Pantaleon, hebben hun productie nu uitgebreid naar ethanol, gezien de nationale en internationale vraag. Maar de markt stukt voorlopig. Om de productie van bio-

ethanol echt rendabel te maken, zouden de nationale regeringen van de regio de toevoeging van 5 à 10% bio-ethanol bij benzine en diesel moeten verplichten. Op dit ogenblik doet enkel Costa Rica dat. De suikerbedrijven uit de andere landen dringen er op dit ogenblik niet op aan, omdat de hoge prijs van suiker voor hen nu volstaat.

Opwekken van groene stroom

Maar de bedrijven die het suikerriet verwerken tot suiker beperken zich niet langer tot de productie van suiker en afgeleide producten zoals rum en melasse (suikerstroop). We zien dat de grote spelers nu ook investeren in het opwekken en verkopen van groene stroom, door de verbranding van het afval van de suikerrietstengels. De '*ingenios*', zoals de suikerbedrijven in Centraal-Amerika genoemd worden, hebben altijd energie geproduceerd gedurende de suikerrietkap voor het aandrijven van de eigen machines. Nu investeren meer en meer bedrijven in de installatie van generatoren en filters, en verkopen zij de stroom aan het nationale elektriciteitsnet. Ook hier zijn het vooral de sterke bedrijven die deze investeringen aankunnen en zich van extra inkomsten verzekeren. In Guatemala gaat het om Pantaleón en La Unión, in El Salvador om groep CASSA (*ingenios* Izalco en Chaparastique) en El Angel. In Honduras maken enkel Chumbagua en vooral La Grecia gebruik van deze extra inkomstenbron. In Nicaragua gaat het om San Antonio en Monterosa. De groene stroom komt niet alleen het imago van de bedrijven ten goede, de opbrengst is ook niet gering, nl. 4 tot 6 miljoen dollar per *ingenio*. Maar gezien de zware investeringen, zitten de bedrijven nog voor 10 jaar met afbetalingen op hun leningen.

Een proper imago: CO²-certificaten en andere kwaliteitslabels

De productie van groene stroom komt het imago van de suikerbedrijven zeker ten goede in de ogen van de internationale consument. Maar er hangt nog een voordeel aan vast. El Angel en Izalco in El Salvador en Montelimar in Nicaragua (in

Honduras geen enkel) maken gebruik van de mogelijkheid om 'schone lucht' te verkopen aan landen of bedrijven die te veel CO² produceren. Daarvoor moeten deze bedrijven wel eerst slagen bij strenge testen en bewijzen dat de wijze waarop zij

energie voortbrengen, volledig duurzaam verloopt. Het is een nieuwe markt, waar slechts een paar bedrijven al gebruik van maken. De suikersector probeert zijn zuiver imago te behouden, om de eigen producten op de internationale markt veilig te stellen. Veel 'ingenios' doen hun best om allerlei certificaten (kwaliteit van de suiker, sociaal verantwoord ondernemen, enz.) binnen te halen om hun uitvoerquota veilig te stellen. De bedrijven doen permanent controle op de kwaliteit en de productieprocessen, want ze zijn gevoelig voor mogelijke kritiek van de consumenten. Ze willen in geen geval hun certificaten kwijtspelen. Spijtig genoeg moeten we vaststellen dat vakbondsvrijheid niet als criterium voor het toekennen van dergelijke certificaten wordt gehanteerd.

Pantaleón meldt op zijn website:

"In Guatemala beschikken de bedrijven Pantaleón en Concepción elk over een eigen suikerraffinaderij, die toelaat aan de klanten andere types speciale suiker aan te bieden, wat een meerwaarde betekent voor de producten. Bovendien beschikt men over distillatieapparatuur voor bio-ethanol, die de suikerrietstroop omzet in 150.000 liter per dag aan verschillende soorten alcohol voor industrieel gebruik. In Brazilië beschikt het suiker- en alcoholbedrijf Vale do Paraná over een capaciteit om 8.000 ton suikerriet te malen, goed voor een productie van 750.000 liter alcohol per dag. Er bestaan verder projecten om de productiecapaciteit voor alcohol te verhogen, zoals de uitbreiding in Guatemala van de bio-ethanol tot 450.000 liter per dag en de installatie van een distillerie in Monte Rosa, Nicaragua, met een capaciteit van 300.000 liter per dag.

Al onze bedrijven zijn koplopers op het gebied van elektriciteitsopwekking. In 1990 startten de eerste projecten en vandaag beschikt men over een volledige infrastructuur om elektriciteit op te wekken, voornamelijk op basis van het suikerrietafval tijdens de periode van de suikerrietkap, en van andere brandstoffen buiten het kapseizoen. De bedrijven Pantaleón, Concepción, Monte Rosa en La Grecia verkopen gedurende de kapperiode een totaal van 414.383 MWU aan de respectievelijke nationale elektriciteitsnetten.

Bron: <http://www.pantaleon.com/capacidad-instalada>

Grootgrondbezit, terug van nooit weggeweest!

De suikerbedrijven in **Guatemala** en **Nicaragua** controleren heel de productieketen. Ze zijn eigenaar van de uitgestrekte suikerrietvelden, van de verwerkende suikerbedrijven en ze hebben de vermarkting in handen. Voor tussenbedrijven is in deze landen geen plaats meer. Het opkopen van andere suikerbedrijven gaat dan ook samen met een nog grotere concentratie van landbouwgronden. In Guatemala is de oppervlakte voor suikerriet sinds 1990 meer dan verdubbeld: van 5,5 % van de landbouwgrond tot 11 %, of 241.000 hectaren. Hiervan bezit de Pantaleón Sugar Holding ruim 26 %. Een ander cijfer: de 5 belangrijkste suikerbedrijven bezitten 75 % van de suikerrietvelden.² Zoals al aangehaald, zoeken de groepen Pantaleón en Pellas de uitbreiding niet alleen in eigen land, maar kopen ze ook bedrijven en gronden op in de buurlanden.

Foto: Piet den Blanken, www.denblanken.com

In **Honduras** en **El Salvador** is de situatie anders, omdat in deze landen nog veel kleine en middelgrote zelfstandige suikerrietproducenten actief zijn. Zij produceren suikerriet en verkopen het dan aan de grote suikerbedrijven. Wat de

verkooprijzen betreft, hangen zij volledig af van wat de *ingenios* hen willen betalen. Doorgaans sluiten de producenten voor de oogst een overeenkomst met de bedrijven, waarbij de prijs per ton reeds vastgelegd werd.

In Honduras zijn de gronden in handen van de 6 suikerbedrijven en 10.000 zelfstandige suikerrietboeren. Van de 44.846 hectare is bijna 62% in handen van de 6 bedrijven. Kortom, een zelfstandige suikerboer bebouwt gemiddeld 1,7 hectare suikerriet. In El Salvador is de situatie gelijkaardig. Om de heftige sociale onrust te counteren, werd in de jaren '80 een landhervorming doorgevoerd. Sindsdien is het maximaal grondbezit beperkt tot 200 hectare. Maar deze landhervorming was een te geïsoleerde maatregel en bood de kleine producenten weinig soelaas. We stellen vast dat de boeren en coöperatieven de gronden die ze na de landhervorming hebben verworven, opnieuw verkopen, o.m. aan de suikerbedrijven. De coöperatieve landbouw is niet in staat gebleken om een belangrijke plaats in te nemen in het veilig stellen van de voedselbehoeftes, vooral omdat de opeenvolgende liberale regeringen deze sector nooit echt wilden steunen.

Suikerrietkappers op de plantages San Antonio, Nicaragua, Foto: Piet den Blanken, www.denblanken.com

² bron:

<http://www.soberaniaalimentaria.com/textos/AgrocombustiblesAlimentosGuatemala.pdf>, pag 11.

Overzicht van het bezit van suikerrietvelden³

	Nicaragua	El Salvador	Honduras	Guatemala
Oppervlakte	54.514 ha	62.900 ha	44.846 ha	241.000 ha
A. Aantal bedrijven	4	6 (3.000 aandeelhouders)	6	12
% land in eigendom	63,2 %	onbekend	62 %	>80 % Pantaleón: 45.000 ha Santa Ana: 24.204 ha
B. Aantal privé-producenten	800	7.000, waarvan 60% coöperatieven 40% kleine producenten	10.000	onbekend
% land in eigendom	36,8 %	onbekend	38 %	< 20 %

Landhervorming in El Salvador

In de jaren '80, onder president Duarte, werd een landhervorming doorgevoerd, en kregen de boeren die zich in coöperatieven verenigden, grond. Om het grootgrondbezit onmogelijk te maken, kan niemand meer dan 200 hectaren bezitten. Halverwege de jaren '90 gebeurde een omgekeerde beweging en werden de bedrijven terug geprivatiseerd volgens de verdeelsleutel: 55% in handen van de suikerrietproducenten (boeren en coöperatieven), 30 % voor investeerders en 15 % voor de werknemers van het bedrijf.

Als je het zo ziet, zouden de producenten en de arbeiders samen 70% van de aandelen hebben, en verzekerd moeten zijn van een mooi inkomen. Maar de situatie is complexer. De werknemers van Ingenio Chaparastique dreigen hun aandelen te verliezen omdat ze niet de nodige financiële middelen bijeen krijgen om de aandelen om te zetten van langlopende lening in effectief bezit. Bijgevolg krijgt een kleine groep investeerders de kans

om deze aandelen in handen te krijgen. Daarnaast zijn de suikerbedrijven ook geïnteresseerd om de toevoer van suikerriet te verzekeren door zelf zoveel mogelijk hectares suikerrietplantages in bezit te nemen. Het bedrijf greep zijn kans toen bleek dat de boeren niet goed voorbereid waren op de landhervorming en uit noodzaak de grond terug wilden verkopen. El Angel is grond gaan opkopen, telkens onder een andere naam. Maar in feite behoren al die gronden tot El Angel.

³ Bronnen:

- Francisco Martinez, El Sector Azucarero, studie op vraag van FOS, 2012
- Alberto Alonso Fradejas, "Agrocombustibles, soberanía alimentaria y el derecho humano a la alimentación: Un triángulo dialéctico de poderes", CONGCOOP, Guatemala, 31/08/07.

III. SUIKER IN EEN RUIMERE CONTEXT: LAND GRABBING

De internationale agro-industrie is aan een stevige opmars bezig. Er zijn niet alleen de suikerplantages; ook de palmolie-industrie verhoogt de druk op de landbouwgronden. Verder zien we een serieuze uitbreiding en exploratie van mijnactiviteiten. De overheden laten zich verleiden door economische groeicijfers en beloftes van tewerkstelling.

Hoe moeten we deze toenemende belangstelling begrijpen? De crisis van de voedselprijzen in de jaren 2007-'08 wekte massaal de interesse van beleggers en regeringen in de agro-industrie, dit nadat de landbouw jarenlang verwaarloosd werd. Sinds 2001 zijn meer dan 227 miljoen hectaren landbouwgrond opgekocht⁴, waarvan het merendeel de laatste twee jaar.

Het is spijtig te moeten vaststellen dat voedselzekerheid en de rechten van de bevolking dikwijls moeten wijken voor de belangen van sterkere financiële groepen.

Voedselzekerheid is geen topprioriteit

⁴ Bron: lopende studie van Land Matrix Partnership, geciteerd in Tierra y Poder, El creciente escándalo en torno a una nueva oleada de inversiones en tierra. Oxfam Sol, sept 2011.

De uitbreiding van de suikerriet- en palmplantages gaat natuurlijk ten koste van andere teelten. Onder de neoliberale golf van de jaren '90, werd de nationale landbouw verwaarloosd ten gunste van de import van goedkope basisproducten zoals rijst en bruine bonen. De nationale overheden vergaten daarbij een beleid uit te werken om de voedselzekerheid te garanderen en vast te leggen hoeveel hectaren aan welke teelten kunnen besteed worden. In het sociale middenveld leeft het thema van voedselzekerheid, maar niet voldoende. En men slaagt er niet in harde oppositie te voeren. Enkel in Nicaragua heeft de regering een programma opgesteld, waarin bepaald wordt welke teelten waar kunnen verbouwd worden. Ook El Salvador en Honduras werken nu aan een plan voor de productie van de belangrijkste levensmiddelen. Maar deze plannen blijven vaag of beperkt tot het verlenen van goedkope kredieten voor de aankoop van zaaigoed, meststoffen, en dergelijke. Ze bieden geen garantie op rentabiliteit, bijvoorbeeld door een goede prijs vast te leggen. Bovendien is er meer nodig dan alleen krediet; een goed beleid zou ook moeten voorzien in technische ondersteuning en vernieuwing, zaaigoedverbetering, gebruik van gronden, onderzoek, enz.

Guatemala: de bevolking van Polochic eist haar gronden terug op

De uitbreiding van de suikerplantages zet de voedselzekerheid zeker onder druk. In Guatemala kon een open conflict met de bevolking niet uitblijven.

De oppervlakte van de suikerrietplantages is er in 30 jaar tijd vervijfvoudigd. Dat is een groei van 3,4% van de totale landbouwgrond in 1980 naar 14 % in 2008. Tegelijkertijd steeg de oppervlakte van de

palm(olie)-plantages van 35.000 hectare naar 100.000 hectare in 2010⁵. In 2005 verplaatste de ondernemersfamilie Widmann een suikerbedrijf van de zuidkust naar de vallei Polochic in het noordoosten van Guatemala, met een lening van 26 miljoen dollar bij de Centraal-Amerikaanse Bank voor Economische Integratie (BCIE). De *ingenio* breidde de plantage uit tot ruim 5.000 hectare in 2008, en de bevolking had geen andere keuze dan zich terug te trekken. In 2010 kwam Widmann in moeilijkheden en kon hij de lening niet verder afbetalen. Er werd beslag gelegd op de gronden, en de bevolking van Polochic keerde terug naar de gronden. Daarop werden 769 families met geweld verdreven door bewakingseenheden van het suikerbedrijf en de politie. Sindsdien heerst er een open conflict dat regelmatig tot gewelddadige uitbarstingen komt. In 2011 nam de Nicaraguaanse groep Pellas het bedrijf over met de bedoeling fors in het bedrijf te investeren. Deze overname betekent helemaal niet het einde van dit sociaal conflict.

Honduras: grondconflict eist al meer dan 100 doden

Honduras is samen met Guatemala het laboratorium waar de oligarchie graag neoliberale experimenten uitprobeert. Sinds de staatsgreep van 2009 is het alsof de huidige regering het land in uitverkoop zet, zonder rekening te houden met de belangen van de grote meerderheid van de bevolking. Op 23 januari 2013 werd een nieuwe wet op mijnbouw goedgekeurd, die buitenlandse investeerders vrij spel geeft. Op 23 januari keurde het parlement de "wet op speciale ontwikkelingsregimes" goed, die de overdracht van grote gebieden van het land aan buitenlandse bedrijven mogelijk maakt. Deze nieuwe wetgeving heeft het bijkomend nadeel dat

ze de bestaande historische grondconflicten tussen boeren enerzijds en buitenlandse investeerders en nationale grootgrondbezitters anderzijds, kan beslechten in het voordeel van deze laatste.

Een uitzonderlijk tragisch voorbeeld van de uitverkoop van Honduras is de strijd die de bevolking van Bajo Aguán⁶ levert tegen de inplanting van een palmolie-plantage. De bewoners van Bajo Aguán werden in 1994 van hun gronden verdreven. In het kader van de toen pas gestemde wet op de "modernisering van de landbouw" werden de boeren zwaar onder druk gezet om hun gronden te verkopen, hoewel dit volgens de bepalingen van de landhervorming niet mogelijk was. Sindsdien hebben de bewoners zich verenigd in de Movimiento Unificado Campesino del Aguán – MUCA en eisen zij het recht op hun gronden op. Sinds de staatsgreep van 2009 is de repressie en intimidatie tegen de boerenorganisatie alleen maar toegenomen. Tussen september 2009 en juli 2012 werden 48 boeren, 1 journalist en zijn echtgenote vermoord. Twee andere leden van MUCA zijn vermist.

Suikerrietkappers branden de bladen af van het suikerriet op de plantages San Antonio, Nicaragua.

Foto: Piet den Blanken, www.denblanken.com

⁵ Bron: Oxfam Sol, *Tierra y Poder, El creciente escándalo en torno a una nueva oleada de inversiones en tierra*. sept 2011, pag 24.

⁶ CIFCA, Redes y Organizaciones Internacionales saludan restitución de tierras en el Bajo Aguán, Honduras, juli 2012, <http://cifca.org/spip.php?article171>

"Twee boeren vermoord in minder dan 3 uur"

"Gewapende groepen, die handelen in opdracht van de grootgrondbezitters, hebben deze namiddag om 4u00 Juan Pérez (41 jaar) vermoord; Juan was lid van de Boerenbeweging Recuperatie Land – MOCRA van Aguán. Hij kreeg minstens vijf kogels in het gezicht. Pérez bleef uitgestrekt liggen midden op de weg, ter hoogte van de gemeenschap El Tigre, op 3 km van Tocoa, toen hij op weg was naar huis. Pérez was een hardwerkende man en laat 9 kinderen na...

Drie uur later werd Williams Alvarado (23 jaar)

vermoord in de gemeenschap Taojica. Hij werkte op het bedrijf Flor del Aguán, dat eigendom is van MUCA – Movimiento Unificado Campesino del Aguán.

De grond van Bajo Aguán is doordrenkt met bloed van minstens 85 boeren die vermoord werden in hun strijd voor hun recht op land. Tot op vandaag is nog niemand veroordeeld voor deze moorden." (Foto: © Reporters)

IV. MASSALE TEWERKSTELLING / MINIMALE WERKZEKERHEID

Keren we terug naar de suikerrietsector. Deze stelt duizenden personen te werk. De grote tewerkstellingscijfers zeggen veel over het belang van suikerriet voor de families in Centraal-Amerika, maar weinig over de grootte en de stabiliteit van het inkomen. Op de suikerbedrijven zelf werken relatief

weinig werknemers. De grote massa van arbeiders werken rond het bedrijf, meestal in onderaanneming en in zeer preciaire omstandigheden. En voor de vakbonden – als die er al zijn – is de grootste uitdaging het organiseren en vertegenwoordigen van deze verschillende groepen arbeiders.

A. VERSNIPPERING IN WERKSTATUTEN EN –OMSTANDIGHEDEN

We vertrekken van een concreet voorbeeld. De Ingenio Monte Rosa behoort tot de Guatemalteekse groep Pantaleón en is een van de belangrijkste suikerbedrijven in Nicaragua. Het bedrijf

telt⁷ 380 **werknemers in vaste loondienst**. Daarnaast werken er 3.500 werknemers met een tijdelijk contract voor het onderhoud van de suikerrietvelden en het machinepark. Tijdens de suikerrietkap (zafra in het Spaans) stijgt dit aantal tot 7.000. De suikerrietteelt en verwerking is inderdaad een sector die gepaard gaat met heel veel **seizoensgebonden arbeid**. Het kappen van het suikerriet gebeurt nog grotendeels met de machete (kapmes). Duizenden loonarbeiders zakken in de maanden december – april af naar de suikerrietvelden om als rietkapper (zafrero of cortador genoemd) te werken. Maar

⁷ Cijfers van 2012, volgens lid van de vakbond van het bedrijf.

vanzelfsprekend gaat het hier niet om één grote groep, maar om honderden werkwerkploegen, verspreid over verschillende provincies, verdeeld over honderden suikerrietvelden en werkend voor verschillende bazen.

De arbeidsproblematiek van de tijdelijke rietkappers is sterk verbonden met het systeem van **onderaanneming**. Deze arbeiders worden niet rechtstreeks gecontracteerd door de suikerfabrieken, die het suikerriet verwerken. Ze werken voor onderaannemers, die vaak nergens geregistreerd staan, en hen op basis van mondelinge informele afspraken tewerkstellen. Maar er zijn grote verschillen tussen de bedrijven en tussen de landen.

In Nicaragua is onderaanneming en tijdelijke tewerkstelling aan banden gelegd. Een bedrijf is verplicht om tijdelijke werknemers rechtstreeks aan te werven voor essentiële taken. Suikerriet kappen op de velden van het bedrijf hoort daarbij. Dit maakt dat de tijdelijke werknemers in Nicaragua –althans in vergelijking met deze in de buurlanden– over een goed statuut beschikken. Door de directe aanwerving, krijgen zij ook de voordelen die de

vakbonden in de collectieve arbeidsovereenkomst afsluiten, zijn hun rechten op loon en premies gewaarborgd, en zijn zij ook aangesloten bij het nationale sociale zekerheidstelsel. Maar ook hier vinden de bazen uitwijkmogelijkheden. De wet schrijft voor dat het bedrijf na 2 tijdelijke jaarcontracten de werknemer in vast loonverband moet nemen. Om dit te vermijden geeft het bedrijf maximaal een contract van 11 maanden, en de 12de maand is de werknemer werkloos. Daarna kan het bedrijf dezelfde werknemer terug aanwerven, zonder verdere verplichtingen.

In andere landen is **onderaanneming** meer regel dan uitzondering. Men kan niet anders dan vaststellen dat onderaanneming gebruikt wordt als anti-syndicale maatregel. Het bedrijf La Grecia (eigendom van groep Pantaleón) in Honduras ontsloeg in 2007 alle arbeiders, nadat ze een vakbond hadden opgericht. Sindsdien heeft het bedrijf geen enkele werknemer meer rechtstreeks in dienst en werkt het enkel met tussenbedrijven die op hun beurt werknemers aanwerven. Tijdens de suikerrietkap ontbreekt elke vorm van controle op de aanwerving en tewerkstelling van de duizenden *zafreiros*.

Getuigenis: onderaanneming in Honduras

In Honduras zijn zeven grote suikerbedrijven actief, die 60% van de suikerrietvelden bezitten. De overige 40% is eigendom van ruim 10.000 zelfstandige producenten. Hun oogsten worden opgekocht door de zeven grote spelers voor verdere verwerking. In totaal verdienen ongeveer 30.000 arbeiders hun kost in deze sector. In de vier maanden durende oogsttijd komen daar nog 11.500 tijdelijke suikerrietkappers bij.

"Het grootste probleem in de sector is de onderaanneming. De suikerfabrieken voelen zich niet verantwoordelijk voor de arbeidssituaties van de duizenden rietkappers die voor hun onderaannemers werken. Bovendien is onderaanneming ook wijd verspreid bij het transport van het suikerriet en bij andere werkzaamheden in de sector," weet Constantino Lopez, voorzitter van de vakbondsafdeling van suikerfabriek CAHSA. Het antisyndicale klimaat is daar zeker niet vreemd aan. "In slechts drie suikerfabrieken in het land is een vakbond aanwezig. De directies van de fabrieken zonder vakbond proberen elke vorm van organisatie de kop in te drukken. Het zal een hele strijd worden om dit thema op de onderhandelingstafel te krijgen en tot een aanvaardbare oplossing te komen," aldus Constantino.

Een andere factor die de versnippering van tewerkstelling verklaart, heeft te maken met de **eigendomstitels van de suikerrietvelden**. In Nicaragua en Guatemala hebben de suikerbedrijven de meerderheid van de velden zelf in bezit. Hierboven hebben we al aangegeven dat de wet in Nicaragua voorschrijft dat de bedrijven de tijdelijke werknemers rechtstreeks moeten aanwerven. El Salvador en Honduras kennen echter duizenden kleine en middelgrote suikerrietboeren, resp. 7.000 en 10.000. De kleine producenten zijn meestal familiebedrijfjes. Maar –vooral in El

Salvador- zitten er ook grote coöperatieven tussen. Ook deze onafhankelijke producenten moeten voor de *zafra* beroep doen op tijdelijke werkrachten. Net als bij onderaanneming ontbreekt hier elke vorm van controle op het naleven van de minimumlonen of op de arbeidsomstandigheden. Deze versnipperde tewerkstelling in de suikerrietsector stelt de vakbonden voor een serieuze uitdaging: **hoe krijgt men de sterk verdeelde massa van werknemers syndicaal georganiseerd?**

B. EEN ANTISYNDICAAL KLIMAAT

De suikerrietsector staat bekend om zijn antisyndicaal klimaat. Het aantal vakbonden in de suikerbedrijven in Centraal-Amerika is een eerste indicator. Nicaragua mag zich een goede leerling noemen, met 3 vakbonden op 4 bedrijven.

In El Salvador en Honduras is in amper de helft van bedrijven een vakbond actief. Guatemala, het land met het meeste en de grootste suikerbedrijven en met de grootste tewerkstelling, duldt slechts één *ingenio* een vakbond, en dan nog!

	El Salvador	Honduras	Nicaragua	Guatemala
Aantal bedrijven	6	6	4	12
Aantal vakbonden	3	3	3	1

Soms is de directie heel brutaal als het erop aan komt om een vakbond te verbieden. Bovendien kan achter een mooi ogend sociaal beleid een antisyndicale houding schuilen. Op een regionale uitwisseling van vakbondsleiders uit de suikersector van Centraal-Amerika, georganiseerd in april 2012 in Chinandega – Honduras, konden we een paar 'mooie' voorbeelden optekenen.

Vakbond opgericht – alle arbeiders buiten La Grecia – Honduras:

"In 2007 kwam ik samen met de toenmalige voorzitter van SITIAMASH naar het departement Choluteca, Honduras om contacten te leggen met de arbeiders van het suikerbedrijf La Grecia. Wanneer het bedrijf vernam dat arbeiders van hun

bedrijf met een vakbond contact hadden, wachtte het nog tot de suikerrietkap volledig gedaan was, werd iedereen uitbetaald en buiten gezet. Sindsdien werkt het bedrijf alleen nog via onderaanneming. Het bedrijf is opgedeeld in een aantal bedrijfseenheden, en elke eenheid is toegewezen aan een andere onderaannemer. De maalfdeling, de suikerproductie, de opslagplaats, elke stap in het productieproces heeft een eigen onderaannemer. La Grecia zelf heeft geen enkele werknemer meer rechtstreeks in dienst, niet permanent, niet tijdelijk. Alle werknemers werken voor een onderaannemer. Omdat de werknemers zo verdeeld zijn, is het haast onmogelijk om de arbeiders te organiseren in een vakbond.

Vakbond toegestaan, maar niet uit liefde. **Pantaleón – Monte Rosa – Nicaragua:**

Pantaleón heeft de naam van antisyndicaal te zijn. In geen enkel bedrijf van de groep is een vakbond actief, met uitzondering in Monte Rosa. Hoe valt dit te verklaren? Toen de groep het bedrijf in 1997 overnam, was hier al een vakbond aanwezig, die op dat ogenblik alle werknemers vertegenwoordigde. De eerste jaren probeerde Pantaleón de vakbond tegen te werken en daalde het ledenaantal heel sterk, tot amper 3%. Sinds 3 jaar kent Nicaragua een wet die de *ingenios* verplicht om alle werknemers rechtstreeks aan te werven, dus niet via onderaanneming. De vakbond doet nu een grote inspanning om meer werknemers te laten aansluiten en hoopt op een stijging tot 15%.

Sociaal beleid als alibi **Tres Valles – Honduras:**

In de Ingenio Tres Valles (in het centrum van Honduras) gelden dan weer andere omstandigheden, die syndicale organisatie moeilijk maken. Hier hecht men veel belang aan kwaliteitslabels en in die zin heeft het bedrijf een aantal sociale maatregelen genomen zoals slaapvertrekken voor de suikerrietkappers, beurzen voor kinderen van de werknemers, enz. maar een vakbond is er niet. De personeelsdienst organiseert alles, ook sociale

dienstverlening. Dat is dan ook de boodschap die het bedrijf uitdraagt: De arbeiders hier zijn tevreden, een vakbond is overbodig.

Geen enkele vakbond toegelaten op palmolieplantages!

"De situatie van de arbeiders op de palmolie-fincas is in alle landen van Centraal-Amerika vergelijkbaar: ondenkbaar dat er vakbonden worden toegelaten. We hebben de expansie van de palm opgevolgd in Guatemala, Honduras en Nicaragua: onderaanneming en druk vanuit de ondernemers beletten elke vorm van syndicalisatie. Volgens getuigenissen van personen die op de palmplantages werken of gewerkt hebben, is het onmogelijk zich te organiseren; want onmiddellijk is ontslag het antwoord van het bedrijf en soms zet men je op een zwarte lijst, zodat je ook op andere plantages problemen gaat hebben. "

VAKBOND VAN DE
ARBEIDERS VAN INGENIO
PALO GORDO EN DE
VAKBONDSCENTRALE VAN
ARBEIDERS VAN
GUATEMALA -UNSTRAGUA⁸
KLAGEN AAN

GEWEZEN VAKBONDSLEIDER VAN INGENIO PALO GORDO ONTVOERD EN VERMOORD

In de nacht van vrijdag 3 augustus 2012 verdween **ANGEL ALFONSO TZUL** die tot voor kort de functie vervulde van propagandasecretaris voor de vakbond van de arbeiders op het suikerbedrijf Palo Gordo. Gisterenochtend troffen zijn familie en vrienden van de vakbond zijn levenloos lichaam aan in het mortuarium van het hospitaal van Mazatenango in het departement Suchitepéquez...

⁸ Uittreksel uit het perscommuniqué van UN-SITRAGUA op 9 augustus 2012. Bron: <http://www.albedrio.org/hm/otrosdocs/comunicados/unsitragua-078.html>

C. SUIKERRIETKAPPERS: EEN VERWAARLOOSDE CATEGORIE ARBEIDERS

Op de suikerbedrijven waar vakbonden al jaren zijn toegelaten, beperken die vakbonden zich in de eerste plaats tot het verdedigen van de rechten van de vaste werknemers/sters in dienst van het bedrijf zelf. Zij slaagden erin om collectieve arbeidsovereenkomsten af te sluiten voor deze groep en vrij goede werkvoorwaarden te bekomen. Ook op de *ingenios* zonder vakbonds aanwezigheid biedt de directie doorgaans goede werkvoorwaarden aan de vaste werkkrachten (kantoorpersoneel, ploegbazen, ...), voornamelijk om hun kwaliteitslabels niet in gevaar te brengen. De situatie is totaal anders voor de

duizenden tijdelijke werknemers die worden ingeschakeld tijdens het hoogseizoen van de suikerrietkap. In de meeste landen worden zij aangeworven via een tussenpersoon, dikwijls zonder contract. Enkel in Nicaragua krijgen die tijdelijke werkkrachten werkkledij, beschermingsstukken en een maaltijd. In de overige landen wacht hen slechts een karig loon na de zware dagtaak. De twee volgende situatieschetsen geven een concreet beeld van de werkomstandigheden van de suikerrietkappers in Nicaragua en El Salvador.

C.1. ZWAAR WERK IN HET NICARAGUAANSE SUIKERRIET

Zwart, alsof ze uit de koolmijn komen, nemen de suikerrietkappers een pauze om hun middagmaal te nemen. Water om zich

wat op te frissen is er niet hier op het veld. "We beginnen om 6 uur 's morgens en kappen tot 2 à 3 uur in de namiddag, als onze taak gedaan is. Daarna wordt het te warm. We worden betaald per dag, 125 Nicaraguanse Cordoba, omgerekend

ongeveer 5 dollar", aldus de 'zafretero' die ik aansprak. "Straks keren we terug met de bus die ons vanmorgen gebracht heeft. Mijn vrouw wast dan mijn kleren. Nee, zij wordt daar niet voor vergoed, hoe zwart de kleren ook zijn. Vorig jaar ben ik hier ook komen werken, ook toen met een contract voor 6 maanden."

De ploegbaas geeft iets meer uitleg. "Gisteravond hebben we dit veld in brand gestoken, om de overtollige bladeren te verwijderen. Vandaag moeten de zwartgeblakerde stengels gekapt worden om geen sap te verliezen. We werken op dit veld met twee ploegen, elk van 50 rietkappers. Elke arbeider krijgt zijn deel toegewezen om te kappen. 's Avonds komt de vrachtwagen het suikerriet oppikken. De begeleider telt het aantal grepen met de kraan per arbeider, en op die basis krijgt men eventueel een extra verloning."

Zwaar onder de indruk van het hard labeur, keren we terug naar onze auto en rijden een paar kilometer verder naar een veld waar suikerriet gekapt wordt om jonge planten te doen groeien. Tot onze verbazing treffen we hier heel wat vrouwen aan. "Wij kappen suikerriet en verdelen de stengels in stekken om nieuwe planten te genereren. Terwijl andere ploegen kappen, zorgen andere voor het aanplanten van nieuwe velden. Onze dagtaak zit erop als we 200 bundels gekapt en gesorteerd hebben. De arbeiders die het suikerriet inzaaien ontvangen het minimumloon van 105 Cordoba per dag (iets meer dan 4 dollar). Wie de zaailoten kapt wordt per bundel betaald en verdient een 300 Cordoba per dag." Terwijl we staan te praten, brengt een gezondheidsbrigadier water. In geval van nood heeft zij ook pakjes rehydratatieserum ter beschikking.

C.2. WERKEN ZONDER ARBEIDSCONTRACT IN EL SALVADOR

Claudio David Alegria is suikerrietkapper. Vier maanden per jaar kapt hij het riet op

een landbouwcoöperatieve dicht bij de hoofdstad San Salvador. Hij vertelt over de omstandigheden waarin hij als seizoenarbeider in de suikerrietkap werkt:

"Als het seizoen van de suikerrietkap begint, moeten we ons om 5 uur aanmelden, om dan om half zes op het veld te staan, als het niet te veraf ligt. We worden aangeworven door een coöperatieve, maar het suikerriet wordt verwerkt op het bedrijf El Angel. Een arbeidscontract hebben we niet. Als de kap begint, verzamelen we op de coöperatieve die de suikerrietplantage bezit. Men schrijft gewoon het paspoortnummer van degenen die willen werken over, maar er wordt niets ondertekend, geen enkel contract. We werken normaal van maandag tot zaterdag, telkens van 6 tot 1 uur, of langer als de opgelegde taak nog niet klaar is. Maar als het suikerbedrijf meer aanvoer nodig heeft, kappen we ook op zondag. De ploegbaas duidt ons elke ochtend onze taak aan, ongeveer 90 vierkante meter per persoon. Dat is meer dan 4 ton suikerriet. Daarvoor ontvangen we 4,80 dollar per taak. Dikwijls geeft de ploegbaas een ruimere taak, zodat we langer moeten werken, maar het loon blijft hetzelfde, zo'n 30 tot 35 dollar per week. Maar het heeft geen zin om te zeuren, want dan reageert de ploegbaas dat we dan maar moeten opstappen. We verdienen weinig. Na elke 14 dagen krijgen we wel 10 dollar extra, maar die wordt door de coöperatieve ingehouden tot op het einde van het kapseizoen; en als je voordien weggaat, krijg je niets van die premie.

Sociale zekerheid hebben we niet. Als ons een werkongeval overkomt, betalen ze ons een dag tot anderhalve dag uit, en dat is het. Als we een ongeval hebben, verdienen we niets. Twee jaar geleden gingen we in Matagalpa kappen, en een makker die na de dagtaak met de fiets naar huis reed, werd onderweg overvallen en gedood. Niemand deed iets en de coöperatieve bleef gewoon met gekruiste armen zitten, alsof er niets gebeurd was. Daarom zou het goed zijn dat we erin slagen een vakbond te vormen, want we hebben het nodig. Het kan toch niet dat er iemand sterft als een hond en dat niemand er iets van zegt. Een contract hebben, dat zou al mooi zijn.

Op het veld krijgen we niets, geen eten, geen drinken, geen werkkledij, geen gereedschap, geen beschermstukken, niets. Dit jaar kregen we enkel een pet tegen de zon en één keer handschoenen, maar die verslijten snel. Enkel op het einde van het kapseizoen biedt de coöperatieve een lichte fastfood maaltijd en een frisdrank aan. Dat is alles. Terwijl we op het veld werken, moeten we zelf water meebrengen. Vorig jaar was ik op een dag om 11 u klaar met mijn taak en de

ploegbaas bood me een tweede taak aan. Ik wou wel iets meer verdienen en ik nam het aan, maar mijn water was op. Toen ik thuis kwam voelde ik me totaal uitgedroogd en uitgeput. Daarom zou het niet slecht zijn dat het suikerbedrijf bij de coöperatieve zou aandringen om de lonen wat te verbeteren, want het werk is heel zwaar. En dat terwijl de leden van de coöperatieve achteraf goed geld verdienen voor de verkoop van het suikerriet.

Een tijdje geleden werden we benaderd door Cornelio van de vakbond die ons helpt om onszelf te organiseren. Dat is echt wel nodig, maar tegelijk hoop ik dat we geen last gaan krijgen."

D. ONDERAANNEMING ALS STRATEGIE OM ARBEIDSRECHTEN TE OMZEILEN

Hierboven toonden we al aan dat het ontbreken van waardige werkomstandigheden voor de tijdelijke arbeiders nauw verbonden is met het systeem van onderaanneming. Het verhaal van de *ingenio* Santa Matilde, eigendom van CAHSA in Honduras, toont aan dat het bedrijf op een heel bewuste wijze dit systeem van flexibilisering heeft ingevoerd om arbeidsrechten te ontwijken.

© Reporters

Een recent verschijnsel

In de suikerfabriek CAHSA, waar de vakbond SITIAMASH goed is ingeplant, is het proces van onderaanneming een verschijnsel van de laatste jaren. Rond het jaar 2000 werden de arbeiders die het riet kaptten voor CAHSA, nog direct door de fabriek gecontracteerd. Hun rechten werden verdedigd door dezelfde vakbond die met het bedrijf een collectieve arbeidsovereenkomst afsloot, waarin specifieke clausules waren opgenomen die de rechten en arbeidsomstandigheden van de rietkappers garandeerden. Vanaf dat jaar stopte CAHSA echter met de vervanging van de ploegen die het suikerriet kaptten en begon het geleidelijk aan onderaannemers in te schakelen om de arbeiders te ronselen, te werk te stellen en uit te betalen. Binnen enkele jaren breidde dit systeem zich uit, en nog voor de vakbond er iets tegen kon doen, werd de

gehele suikerrietoogst via onderaannemers binnengehaald.

“De mensen in de vaste kapploegen werden vanaf 2001 gewoon niet meer vervangen als ze weggingen... Ook boden ze in het begin de kappers die via een onderaannemer werkten meer geld dan de direct door de fabriek gecontracteerde arbeiders. In de daarop volgende jaren werd de nog resterende kappers een aantrekkelijke premie aangeboden door de directie als ze hun werkcontract met het bedrijf opzegden. Zo slaagden ze er in korte tijd in om alle kapactiviteiten via onderaannemers te laten verlopen. Ze wilden gewoon hun verantwoordelijkheden voor de rietkappers ontlopen!”, aldus Constantino Lopez, organisatiepromotor bij SITIAMASH.

Hugo Mensia Urea, rietkapper uit de gemeenschap Guacamaya, vult aan: “De onderaannemers zijn verzinsels, het zijn geen echte bedrijven. Ze bestaan slechts in naam.... Ze doen met ons wat ze willen. We hebben geen idee van de afspraken tussen hen en de suikerfabriek, maar ze betalen ons al 5 jaar hetzelfde, zonder de prijsstijgingen in acht te nemen. Ze betalen met geluk anderhalve dollar per 100 meter gekapt riet. Dat zijn 3-4 dollars per dag, voor 10 à 12 uur zwoegen in de zon. Je weet nooit van te voren wat je gaat verdienen, want dat bepalen ze pas achteraf... Aan het begin van de oogsttijd geven ze je één kapmes en één slijpstuk. Het eerste kapmes is echter binnen de kortste keren versleten, door alle stenen die je raakt tijdens het kappen. Daarna moet je je eigen messen betalen. Als je je ernstig snijdt, door een slang gebeten wordt, of invalide raakt, geven ze je één of twee keer 9 dollar mee voor een week en daarna heb je geen inkomsten meer. Ook hebben we geen toegang tot medische zorg.(...) We zijn in het verleden een keer in opstand gekomen

tegen het vervuilde drinkwater dat ze ons geven en het gebrek aan transport. Dat mislukte, want er zijn altijd wel een paar ploegen die wel willen werken."

"Als ik naar de rietkappers ga, verrast de realiteit me elke keer weer. Je komt erachter dat de directie van de suikerfabriek ons jarenlang een vals beeld heeft geschetst van de situatie waarin deze arbeiders werken. De werkelijkheid is hard. Ze vertellen ons ook trieste persoonlijke

verhalen. Over hoe ze vaak midden in de nacht urenlang van het veld naar huis hebben moeten lopen, omdat de vrachtwagen die hen vervoert weer eens stuk ging. De vrouwen van de rietkappers hebben het soms nog zwaarder dan de mannen. Wanneer zij deelnemen aan de kapactiviteiten, moeten zij daarnaast ook nog eens het hele huishouden runnen", besluit Constantino Lopez.

V. VAN BEDRIJFSVAKBOND NAAR EEN REGIONALE VAKBONDSSTRATEGIE

Het anti-syndicaal klimaat, de versnipperde tewerkstelling: het is duidelijk dat de vakbonden van de suikerrietsector voor enorme uitdagingen staan. Eigenlijk moeten we beginnen met een kleine toelichting.

De bestaande vakbonden werken binnen de suikerrietverwerkende bedrijven of *ingenios*. De aanwezigheid van een vakbond in deze bedrijven is geen vanzelfsprekendheid. Bovendien richten de bestaande vakbonden zich traditioneel enkel tot de beperkte groep van werknemers met een vast werkcontract. Tot de dag van vandaag houden de meeste bedrijfsvakbonden zich niet uitdrukkelijk bezig met de werkomstandigheden van de vele tijdelijke werknemers in het bedrijf of de werknemers op de suikerrietvelden. Maar er is een kentering aan de gang.

Dankzij de aanwezigheid van de ontwikkelingsorganisaties FOS en 3F, ontmoeten de suikervakbonden van El Salvador, Nicaragua en Honduras elkaar halfjaarlijks op een regionaal overleg. Daar wisselen ze ervaringen uit, analyseren ze de arbeidsomstandigheden in elk land, en gaan ze de uitdaging aan om een gemeenschappelijke strategie uit te werken.

A. DE VAKBONDEN STAAN VOOR ENORME UITDAGINGEN

Noé Nerio, algemeen secretaris van STEIA, de vakbond op het bedrijf El Angel in El Salvador, is de drijvende kracht achter het regionaal syndicaal overleg. Hij licht de uitdagingen voor de vakbonden in de suikerrietsector toe:

“We hebben een nationaal en regionaal werkplan. Op nationaal vlak hebben we de

ambitie om **vakbonden op te richten in de bedrijven waar er geen zijn**. In El Salvador hebben we in 2011 gestreden voor de erkenning van de vakbond in het bedrijf La Magdalena. Die strijd hebben we uiteindelijk gewonnen.”

“Een tweede beweging is om meer **samenwerking te krijgen tussen de vakbonden** van de verschillende bedrijven. Daarom werken we in ons land meer en meer samen met de twee andere vakbonden en hebben we het platform Coordinación Sindical de Trabajadores de Azúcar-El Salvador opgericht. In Nicaragua hebben de vakbonden ook een belangrijke stap gezet. Daar werd het coördinatieplatform Red Nacional de Azúcar (RNA) omgevormd tot een wettelijk erkende confederatie CONFENATRAYD. De drie vakbonden zijn daar nu bij

aangesloten. Deze nieuwe structuur biedt de vakbonden toegang tot het nationaal tripartite overleg waar de minimumlonen per sector worden besproken. Ook in Honduras evolueren de vakbonden via een fusering naar meer institutionele samenwerking.

De belangrijkste uitdaging bestaat erin om **de zwakste arbeiders, nl. de suikerrietkappers en de chauffeurs, te organiseren.** De grote versnippering in arbeidsstatuten maakt het vakbondswerk moeilijk. Enkel in het centrum en het oosten van El Salvador vinden we steun bij de suikerrietkappers. Maar in het westen, rond La Magdalena en Chaparrastique, is de situatie nog complexer. Daar bestaan nog meer suikerrietcoöperatieven. De socios of leden zijn enerzijds mede-eigenaar van de gronden en van de oogsten; anderzijds werken ze ook als landarbeider en suikerrietkapper voor de eigen coöperatieve. Ze hebben geen syndicale ingesteldheid. Daarom is er in het oosten van het land meer enthousiasme voor de oprichting van een vakbond.

Om deze tijdelijke werknemers te organiseren, denken we aan de oprichting van een vakbond die niet verbonden is met één suikerbedrijf, maar die een nationaal karakter heeft. Die zou dan rechtstreeks kunnen proberen minimumakkoorden af te sluiten met de Kamer van Suikerproducenten. Vier eisen staan voorop: betere salarissen, beschermingsuitrusting, gezondheid op het werk en natuurlijk ook sociale zekerheid.

In El Salvador streven we ook naar een **driepartijenoverleg** tussen de bedrijven, de overheid en de vakbonden voor de hele suikersector. Gezien het totaal ontbreken van een traditie van sociaal overleg, en zelfs het wantrouwen van het patronaat tegen alles wat met vakbonden te maken heeft, moeten we heel tactisch te werk gaan. Daarom is de eerste stap een klimaat van vertrouwen te scheppen, waarin later

ook het bewustzijn voor de precare arbeidsomstandigheden voor de suikerrietkappers kan groeien.

Met de collega's in Nicaragua en Honduras willen we **op regionaal vlak dezelfde strategie** volgen en het sociaal overleg als hefboom gebruiken. Dankzij de steun van FOS kwamen in februari 2011 voor het eerst 43 vakbondsleiders uit de suikersector van El Salvador, Honduras en Nicaragua samen. Ze hielden het 'Eerste Forum over Sociaal Overleg en Arbeidsomstandigheden in de Suikersector' in de Hondurese industriestad San Pedro Sula. Sindsdien zijn we met onze collega's uit de buurlanden gaan nadenken over een gezamenlijke strategie om de belangen van de arbeiders in onze sector te versterken. Als de suikerbedrijven zich internationaal organiseren, dan moeten ook de vakbonden daar een gepast antwoord op formuleren.

Geïnspireerd door de ervaring in El Salvador, hebben de vakbondsafgevaardigden uit de drie landen onderling afgesproken in elk land een forum te organiseren om bedrijfsleiders en de regering te overtuigen van de voordelen van sociaal overleg. In 2012 vond in El Salvador al het derde forum plaats, terwijl in Nicaragua en Honduras - ondanks grote scepsis over de slaagkansen - een eerste forum doorging. De weg naar echt sectoraal overleg tussen patronaat en vakbond is nog heel lang, maar de eerste stappen worden gezet.

En we zijn ook de eerste stappen aan het zetten om een **regionaal driepartijenoverleg** te organiseren, met vertegenwoordigers van de verschillende bedrijven, de vakbonden en de overheden van de drie landen en –als het lukt- ook de overheid van Guatemala. In dit laatste land staat het syndicaal werk nog maar aan het begin. Maar strategisch is Guatemala wel erg belangrijk, want het produceert meer suiker dan de rest van de hele regio samen. We volgen dus een dubbele strategie: de organisatie van de arbeiders én het stimuleren van het sociaal overleg."

B. WERKNEMERS DWINGEN ERKENNING VAN HUN VAKBOND AF

Eind 2010 dwongen de arbeiders van de *ingenio* La Magdalena in El Salvador de erkenning van hun vakbond af. In één klap werd toen ook het systeem van onderaanneming afgeschaft. Dat was te danken aan de maandenlange syndicale strijd, met als hoogtepunt een staking in december 2010.

José Luis González, Algemeen Secretaris van ASITRAINMA, getuigt: "Vergeleken met de toestand voor onze staking, is de situatie ongelooflijk veranderd. Het onderaannemingsbedrijf is opgedoekt, de vakbond werd erkend en de bedrijfsleiding respecteert ons en houdt rekening met

onze opmerkingen. Alle arbeiders worden nu rechtstreeks door het bedrijf aangeworven."

Het gaat om 300 arbeiders die nu onder dezelfde voorwaarden en met dezelfde rechten werken als de vaste werknemers. Voordien zetten ze hen buiten voordat ze 200 dagen gewerkt hadden. Zo moesten ze geen eindejaarspremie, vakantiegeld en ontslagvergoedingen betalen.

Vakbond versterkt

Ook voor de vakbond zelf betekent de overwinning een versterking, vervolgt José Luis:

"Meer dan 80% van de werknemers hebben zich bij de vakbond aangesloten, en betalen hun bijdrage (1% van hun loon). Bovendien hebben we een onderhandelingspakket uitgewerkt en een eerste collectieve arbeidsovereenkomst voor het bedrijf kunnen afsluiten."

Toen het rietkapseizoen in april 2011 afliep, kregen de vakbondsleiders een vast arbeidscontract aangeboden. Dit stelt hen in staat om hun rol van gesprekspartner met de bedrijfsleiding verder te blijven opnemen en te ijveren voor betere werkomstandigheden.

Maar José Luis blijft voorzichtig: "We hebben nog niet gewonnen, de strijd is pas begonnen." In het bedrijf gebeuren nog heel wat zaken die indruisen tegen de economische en arbeidsrechten van de werknemers. De vakbond moet blijven onderhandelen en druk zetten opdat La Magdalena alle rechten naleeft die de grondwet en de arbeidswetgeving garanderen.

De succesfactoren

In El Salvador hebben de vakbonden de voorbije jaren veel slagen moeten incasseren. De vraag is daarom terecht hoe het komt dat ASITRAINMA er wel in geslaagd is om een eerste slag thuis te halen. Volgens Noé Nerio, stichtend lid van CSDA-ES - de federatie voor de suikerrietsector waarbij ASITRAINMA is aangesloten - dankt de vakbond van La Magdalena zijn successen aan de voorbije inspanningen onder de arbeiders om

zichzelf te organiseren en aan de maturiteit van hun leiders.

Zij hebben bewezen dat ze allianties kunnen aangaan met andere vakbonden. Zo hebben ze de druk op het bedrijf, de overheid en de pers kunnen opdrijven. "Maar de belangrijkste reden," aldus Noé, "is dat de vakbond, zelfs op de moeilijkste momenten van de strijd, de eenheid en de solidariteit tussen de arbeiders, de syndicale organisaties en de sociale beweging wist te behouden. Solidariteit blijft de kracht van de mensen zonder stem!"

C. DE EERSTE UITDAGING: ALLE WERKNEMERS ORGANISEREN, OOK DE TIJDELIJKEN

Een getuigenis uit Nicaragua:

"De grootste uitdaging voor onze vakbond is om de tijdelijke werknemers te bereiken." Aan het woord is Julio Lopez Montes, algemeen secretaris van de vakbond 'Ramón Salvatierra', genoemd naar een gesneuvelde Sandinistische bevrijdingstrijder. "In totaal werkten hier vorig jaar op de Ingenio Monte Rosa in Nicaragua 4.140 arbeiders, waarvan de helft met een tijdelijk contract van 6 tot 11 maanden. De mensen op het veld werken zeer verspreid. Dat maakt dat het zeer moeilijk is om hen te bereiken. Daarenboven heerst hier toch ook nog een antisyndicaal klimaat. Dit bedrijf behoort tot de groep Pantaleón, dat ook suikerrietbedrijven heeft in Guatemala, Honduras en Brazilië. Weet je dat op de bedrijven in Guatemala geen vakbonden zijn toegelaten? Hier hebben ze de vakbond moeten aanvaarden, omdat we al bestonden toen Pantaleón dit bedrijf overnam, na de verkiezingsnederlaag van de Sandinistische regering in de jaren '90."

© Reporters

"Jaarlijks is hier een verloop van rond de 30% van de arbeiders en arbeidsters. 80 tot

85% van de arbeiders en arbeidsters zijn jongeren, en zij beseffen niet hoeveel ze aan de vakbond te danken hebben. In maart gaan zij hun 50 *libra* (22,7 kg) suiker bij het bedrijf opvragen, maar zij beseffen niet dat we dat in de collectieve onderhandelingen verworven hebben. De lonen liggen hier 20% hoger dan het nationale minimumloon voor de sector. Nu draagt iedereen beschermingskledij aan benen en handen om ongelukken met het kapmes te voorkomen. Dat was vier jaar geleden nog niet het geval. Op het veld krijgen ze allemaal een maaltijd. Vorig jaar klaagde men over de slechte kwaliteit, en ook dat probleem hebben we op tafel gelegd. Ook is dankzij ons op elk veld een gezondheidsbrigadier aanwezig. Maar we moeten toegeven dat we misschien te weinig inspanning hebben gedaan om de arbeiders en arbeidsters te organiseren."

"Als vakbond willen we dat zoveel mogelijk werknemers een vast contract krijgen. De wet schrijft voor dat wie een jaar voor een zelfde baas heeft gewerkt, daarna een vast contract moet krijgen. Om dit te vermijden geeft het bedrijf maximaal een contract van 11 maanden. De 12de maand is de werknemer werkloos. Daarna kan het bedrijf dezelfde werknemer terug aanwerven, zonder verdere verplichting. Bovendien besteedt het bedrijf meer en meer taken uit. In dit bedrijf alleen al zijn 214 onderaannemingsbedrijven bezig, zoals voor het transport, eten, eerste hulppost, enz. Daarom willen we als vakbond dat zoveel mogelijk werknemers een vast contract krijgen, rechtstreeks bij het bedrijf."

Het organiseren van de suikerrietkappers, een dringende syndicale uitdaging!

Getuigenis van Claudio, een syndicalist-suikerrietkapper in El Salvador:

"We hebben al ongeveer 35 vergaderingen gehouden, vooral met suikerrietkappers. Het is belangrijk om de schrik weg te nemen. Want het gerucht dat we een vakbond willen oprichten, is al ter ore gekomen van een ploegbaas, en dat heeft al heel wat discussie en wantrouwen veroorzaakt. Het is een moeilijke weg. Zeker in El Salvador, waar de suikerrietvelden klein, erg versnipperd en veelal in handen van landbouwcoöperatieven zijn. El Salvador telt 8.000 suikerrietproducenten, en 22.000 tijdelijke suikerrietkappers. Dat maakt het moeilijk om de suikerrietkappers te organiseren, omdat er veel patronen zijn. Wij werken voor een grote coöperatieve, **maar er zijn er ook vele kleine met slechts 10 tot 20 manzanas (7 tot 14 ha).**"

Een positieve ervaring uit Honduras

"We dachten dat mensen vreselijk bang zouden zijn om hun inkomsten te verliezen en daarom niet zouden willen opstaan om hun rechten op te eisen. Nu we ten velde zijn, blijkt dat mensen vol frustratie zitten en hun miserie spuugzat zijn. Hierdoor verliezen ze hun angst en zijn bereid heel veel te riskeren.....We dachten ook dat het organiseren van de rietkappers lastig zou zijn, omdat ze voor verschillende onderaannemers werken. Wanneer iedereen voor een andere baas werkt, is het lastig om eenheid te vormen. We hebben er echter voor gekozen om rietkappers per gemeenschap te organiseren en niet per onderaannemer. In de praktijk blijkt dat iedereen (ongeacht de onderaannemer die hen contracteert) met dezelfde problemen te maken heeft. Iedereen is daarom erg gemotiveerd."(Edwin Enamorado, president SITIAMASH)

SITIAMASH heeft inmiddels 5 nieuwe vakbondsafdelingen van rietkappers opgericht, verspreid over verschillende gemeenschappen.

D. DE WEG NAAR ECHT SOCIAAL OVERLEG IS NOG LANG

Geïnspireerd door de positieve ervaring in El Salvador, namen de suikervakbonden in Honduras in april 2012 het initiatief om patronaat en overheid uit te nodigen op een open forum. Constantino Lopez, voorzitter van de vakbondsafdeling van suikerfabriek CAHSA en Eduardo Acosta, president van de vakbond SITIAMASH, geven verslag over het forum. Constantino: "We hebben bij ons bezoek aan het forum in El Salvador gezien hoe het tripartiet overleg in zijn werk gaat. Op deze manier problemen kunnen aanpakken die in de

hele sector spelen. Onderaanneming is bijvoorbeeld niet alleen een probleem in onze eigen suikerfabriek, maar in alle fabrieken in Honduras." "We zoeken naar syndicale eenheid binnen de suikersector. Wij willen de rechten verdedigen van alle arbeid(st)ers die in de sector werken. Dat kan alleen door een collectieve arbeidsovereenkomst voor heel de sector te onderhandelen. Met de organisatie van dit forum hebben we hier een eerste stap voor gezet", aldus Acosta.

"Collectieve onderhandelingen zijn de beste manier om conflicten op te lossen"

Patronaat aanvaardt vakbondsuitnodiging

Onder de aanwezigen op het forum ook een afdelingsdirecteur van het ministerie van Arbeid en Sociale zekerheid en acht vertegenwoordigers van de werkgeversfederatie van de suikersector APAH. De aanwezigheid van deze laatste groep mag een succes op zich genoemd worden. De vakbond begreep zeer goed dat ze niet onmiddellijk hun eisenpakket aan het patronaat moesten voorleggen. Daarom werd het woord gegeven aan Juan Ignacio Castillo van de regionale sectie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO). Hij gaf een uiteenzetting over 'het belang van overleg in een wijzigende context'. Eduardo: "We hebben Noé Nery van onze zustervakbond uit El Salvador uitgenodigd om tijdens het forum over de ervaringen in El Salvador te vertellen. Dit geeft de werkgeversorganisatie in Honduras vertrouwen in het proces, omdat zij ook contacten onderhouden met de werkgeversorganisatie in El Salvador." Na het forum toonden de vertegenwoordigers van de suikerrietproducenten APAH zich heel tevreden. Eduardo: "Onder de deelnemers waren er ook vertegenwoordigers van directies van

suikerfabrieken die geen vakbond hebben. Dit betekent dat we al veel erkenning genieten. De werkgeversorganisatie APAH heeft bovendien verzekerd dat ze bereid is om een permanent overleg te beginnen rond een agenda over arbeidssituaties in de sector. Ook heeft ze toegezegd om deel te nemen aan een volgend tripartiet forum in El Salvador, om kennis te maken met de vorderingen in ons buurland."

Vertrouwen bij suikerarbeiders versterkt

"Onze leden zijn heel trots op het forum," aldus Eduardo die tevreden terugblijkt. "We zijn ook in heel veel kranten en televisiekanalen verschenen. De meesten beseffen dat het een belangrijke stap is voor onze organisatie om tot nieuwe akkoorden voor de hele sector te komen. Ook de andere vakbonden binnen de sector hebben heel positief gereageerd. Met de vakbond SITRAINFICH zijn we al bezig met een fusieproces en dit forum heeft het vertrouwen tussen beide organisaties alleen maar vergroot. Met de andere vakbond SITRAECSA hadden we minder contact, maar ook zij zijn zeer geïnteresseerd in het forum en in de groei van het sectoroverleg. In de toekomst zal er meer samenwerking tussen de vakbonden binnen de suikersector op gang komen." Volgens Constantino heeft een klein deel van de leden haar twijfels: "Ze zijn bang dat het sectoroverleg de collectieve arbeidsovereenkomst in het eigen bedrijf zal vervangen en zij hierdoor hun verworvenheden kwijt zullen raken. Ze begrijpen nog niet wat het doel is van een sectorakkoord: minimale arbeidsvoorwaarden afspreken zonder onze bestaande collectieve arbeidsovereenkomst te verliezen. Dit geeft aan dat we hier bij de vorming van de leden nog aandacht aan moeten besteden.

VI. WAARDIG WERK: VOORWAARDE VOOR EXPORT NAAR EUROPA

Nu de Associatieakkoorden tussen de Europese Unie en de landen van Centraal-Amerika stilaan door alle betrokken landen worden goedgekeurd, maken heel wat voornamelijk Europese bedrijven plannen om de Centraal-Amerikaanse markt in te palmen. In omgekeerde richting is er minder interesse, met uitzondering van de suikerbedrijven. Zij zien in Europa een nieuwe markt die kan aangeboord worden. Volgens het akkoord kan Centraal-Amerika jaarlijks 150.000 ton suiker zonder

invoerrechten naar de Europese Unie uitvoeren. De landen en privébedrijven hebben onderling de quota mooi verdeeld: 65.000 ton voor Guatemala, 24.391 ton voor El Salvador, 21.681 ton voor Nicaragua, 19.464 ton voor Honduras en evenveel voor Costa Rica. De parlementen van Honduras en Nicaragua hebben het handelsakkoord al geratificeerd, wat betekent dat suiker uit deze twee landen vanaf juni 2013 richting Europa kan vertrekken.

Neen tegen Associatie- en Vrijhandelsakkoorden!⁹

Akkoorden bieden geen garanties op respect voor mensen- en arbeidsrechten

Zoals reeds aangehaald, keurde de Europese Unie en de landen van Centraal-Amerika -en parallel ook Peru en Colombia- in december 2012 de Associatieakkoorden goed. In feite gaat het om vrijhandelsakkoorden die Europese bedrijven de kans geven de Centraal-Amerikaanse, Colombiaanse en Peruaanse markten te veroveren, voornamelijk in de dienstensector (communicatie, financiën en transport). Centraal-Amerika, Colombia en Peru kunnen op hun beurt onder andere rundsvlees, rijst, textiel, palmolie en ook suiker uitvoeren naar de EU, een markt van 500 miljoen consumenten.

Maar er is heel wat kritiek op deze akkoorden. Cifca, het Europees netwerk van internationale ngo's, waaronder FOS, die in Centraal-Amerika aanwezig zijn, waarschuwt voor negatieve effecten van het akkoord. We mogen niet vergeten dat de Europese economie veel sterker staat dan de Latijns-Amerikaanse. Met andere woorden, het gaat hier niet om een verdrag tussen twee gelijkwaardige partners! Het risico dat de sterke Europese bedrijven de nationale bedrijven in Centraal-Amerika overnemen of uit de markt concurreren, is heel reëel. De vakbonden van Centraal-Amerika wijzen er dan ook op een vrijhandelsakkoord NIET de ontwikkeling van de nationale economie nastreeft.

Een ander tekort is het ontbreken van garanties op respect voor de arbeidsrechten in Centraal-Amerika. Hoewel de Europese Unie aanhaalt dat het respect voor de arbeidsrechten in het verdrag is opgenomen, dreigt dit dode letter te blijven. "Het respect voor de arbeidsrechten is uit het akkoord zelf

gehouden. Enkel in de bijlagen is er sprake van respect voor arbeids- en sociale rechten. Dat verzwakt heel sterk het belang van deze clausule", aldus Francisco Martinez, die als zelfstandig consultant de suikervakbonden in Centraal-Amerika met raad en daad bijstaat. "Bovendien zijn er geen dwingende maatregelen indien bedrijven een loopje nemen met de arbeidsrechten."

De Europese Unie argumenteert dat de Associatieakkoorden ook de democratisering van de Centraal-Amerikaanse samenlevingen zullen bevorderen. Het klopt dat het respect voor de arbeidsrechten in het verdrag is opgenomen. Maar hier knelt het schoentje. Deze clausule is naar de bijlagen van het akkoord verwezen. Wat te doen bijvoorbeeld als in een land als Honduras de vervolging van mensenrechtenactivisten en vakbondsleiders systematisch blijft aanhouden, zoals nu het geval is! Het akkoord voorziet geen dwingende mechanismes om het respect voor de mensen- en arbeidsrechten af te dwingen.

Een derde kritiek komt van de kant van de Europese vakbonden. De syndicale wereld wordt geconfronteerd met een sociale dumping veroorzaakt door multinationals. Een systeem van vrijhandel, is onaanvaardbaar voor de werknemers, tenzij een aantal sociale regels zijn gerespecteerd. Daarom pleit ABVV-HORVAL voor de import van producten die voldoen aan sociale en ecologische voorwaarden; dit beperkt het risico op sociale deregulering. Langs de andere kant pleit ABVV-HORVAL voor het maximaliseren van korte productieketens. Zij moeten een garantie bieden in de auto-voorziening van voedsel in de landen en niet zoals men te vaak ziet in culturen die uitsluitend gericht zijn op export.

⁹ Cifca,
<http://www.cifca.org/spip.php?article206>

VII. GEZONDHEID IN GEVAAR

Dennis Osonio Zapata (30) met familie en buren aan zijn ziekbed. Chronisch nierfalen in Chinadega.
Foto: Piet den Blanken, www.denblanken.com

Meer en meer duiken studies op die op een mogelijk verband tussen enerzijds de suikerrietteelt en anderzijds de hoge graad van nierinsufficiëntie wijzen, een aandoening die niet enkel onder suikerrietarbeiders maar ook onder de hele bevolking in toenemende mate wordt vastgesteld. Het vele gebruik van pesticiden en meststoffen op monoculturen als katoen (vroeger) en suikerriet (nu) is wellicht de oorzaak. Uit onderzoek blijkt dat het grondwater ernstig besmet is door zware metalen. Suikerriet is een gewas dat veel water opneemt. Gelet op de uitbreiding van het suikerrietaantal, worden steeds nieuwe waterputten geboord om de irrigatiekanalen te bevoorraden. Het indirect gevolg is dat het peil van het

grondwater sterk afgenomen is. Bewoners die hun water ook uit putten halen, komen zonder te zitten.

Antonio de Jesus Maurenas Ramirez (40) op zijn ziekbed tijdens de laatste fase van IRC (chronisch nierfalen). Foto: Piet den Blanken, www.denblanken.com

IN CENTRAAL-AMERIKA STERVEN STEEDS MEER SUIKERRIETARBEIDERS

Onlangs maakte de professionele fotograaf Estaban Félix¹ een documentaire die slachtoffers van de "mysterieuze ziekte" aan het woord laat. Het gaat om personen uit de omgeving van de suikerrietvelden nabij het suikerbedrijf San Antonio in Chichigalpa in Nicaragua.

"Dinsdag, 22 januari 2013. De laatste twee jaar verschijnen in de grote internationale media meer berichten over tientallen suikerrietarbeiders uit Centraal-Amerika die ziek worden en sterven van chronische nierinsufficiëntie. De meeste artikels, foto- of beeldreportages hebben gemeenschappelijk dat niemand de precieze oorzaak kent van deze overlijdens. Het is voor iedereen een "mysterieuze ziekte"

De uitleg 'boven verdenking' laat veel twijfel toe over de vraag wie verantwoordelijkheid draagt, en speelt in de kaart van de nationale en multinationale bedrijven die eigenaar zijn van de grootste suikerbedrijven van Centraal-Amerika. Een paar jaar geleden vertelde Dr. Cecilia Torres, onderzoekster van de Nationale Universiteit UNAN van León in Nicaragua me het volgende: "Wat gebeurt er als men een arbeider 20 Córdoba (1 dollar) per ton suikerriet betaalt? Deze persoon gaat zich doodwerken om een goed maandloon bijeen te verdienen. Dat is echt een perverse cirkel: een laag loon, moeilijke arbeidsvoorwaarden bij temperaturen tot 50 graden, aanhoudende dehydratatie, drinkwater besmet met pesticiden. Dit is een constante aanval op het fysieke gestel van de persoon."

Armando Paleviani op zijn ziekbed tijdens de laatste fase van IRC (chronisch nierfalen). Chronisch nierfalen in Chinadega. Foto: Piet den Blanken, www.denblanken.com

VIII. WAAROM STEUNT FOS DE SUIKERVAKBONDEN IN CENTRAAL-AMERIKA?

Een gesprek met Dina, Roger, Luis en Frank, FOS-medewerkers in Centraal-Amerika

FOS steunt vakbonden in de suikersector in El Salvador, Honduras en Nicaragua. Toen FOS deze samenwerking 5 jaar geleden begon, zaten de vakbonden in een minder goede positie. De vakbonden waren allemaal bedrijfsvakbonden, met uitzondering van Honduras, met een lange traditie bij het onderhandelen van de collectieve arbeidsovereenkomst per bedrijf. Ondertussen evolueerde de sector: kleine bedrijven werden opgekocht door grotere, veel vaste contracten werden vervangen door tijdelijke contracten via onderaanneming, en op vele bedrijven bleef syndicaal werk verboden.

“En dan bleek dat alle vakbonden met dezelfde problemen te kampen kregen!”

Als FOS al een pluim op zijn hoed mag steken, is het wel omdat we het debat over de toekomst van de vakbonden hebben gestimuleerd. Heeft het wel zin om het bij het onderhandelen van een collectieve arbeidsovereenkomst alleen te spreken over de twee à driehonderd werknemers op het suikerverwerkingsbedrijf, als dezelfde bedrijfseigenaar een ander bedrijf opkoopt en daar geen syndicale aanwezigheid duldt? Dit soort gesprekken voerden we regelmatig met de syndicale leiders afzonderlijk. Maar het zijn vooral

uitwisselingen tussen de vakbonden per land en tussen de drie landen, die bijgedragen hebben aan een gemeenschappelijke contextanalyse, niet alleen per land maar zelfs voor de hele regio. FOS heeft m.a.w. ruimte en openheid gecreëerd. Op deze vergaderingen kwamen deskundigen aan het woord die de evoluties in de suikersector zichtbaar maakten. Fenomenen als onderaanneming en bedrijfsfusies verkleinden de bestaansreden van elke bedrijfsvakbond afzonderlijk. Op de regionale uitwisselingen groeide de visie over de noodzaak om de krachten te bundelen! Dankzij de onderlinge contacten groeide in elk land het besef dat de vakbonden enkel nog een rol van betekenis kunnen spelen als zij erin slagen een nationale vakbondsfederatie op te richten, die afspraken kan maken met alle suikerbedrijven van het land. Tegelijk beseften de vakbondsleiders dat zij niet langer blind mogen blijven voor de duizenden suikerrietkappers die tijdens het oogstseizoen worden ingeschakeld. M.a.w. langzaam verbreedden de vakbondsleiders naar een visie op heel de suikersector. Deze verruimde kijk is niet zo vanzelfsprekend, en blijft intern voor spanningen zorgen. Als een bedrijfsvakbond ook gaat opkomen voor betere werkomstandigheden voor de tijdelijke suikerrietkappers, vrezen de arbeiders met een contract van onbepaalde duur dat zij op hun bevoorrechte positie, met alle financiële voordelen, moeten inleveren.

“Een grotere representativiteit als voorwaarde voor een nationale sociale dialoog”

In de drie landen stippelden de vakbonden vervolgens een gezamenlijke syndicale strategie uit. Als eerste stap willen de vakbonden hun representativiteit uitbreiden. Dit houdt ondermeer in dat zij een inspanning leveren om ook de tijdelijke werknemers syndicaal te organiseren. Tegelijk wil men in alle bedrijven een vakbond oprichten, om uiteindelijk te kunnen overgaan tot een nationale federatie voor heel de sector. De ondersteuning door FOS van de toenemende coördinatie tussen vakbonden heeft al tot belangrijke concrete organisatorische veranderingen geleid. In Honduras plannen de twee vakbondsfederaties SITIAMASH en SITRAINFICH een fusie. In El Salvador werd een nieuwe vakbond in het bedrijf Magdalena opgericht. In Nicaragua hebben de vakbonden zich verenigd in de nationale federatie FENATRAYD. Bovendien zijn de vakbonden in El Salvador en Honduras gestart met de syndicale organisatie van de rietkappers.

Dit organisatorisch werk is moeizaam en zal nog vele jaren duren. Maar dat belet de vakbonden niet ook werk te maken van de tweede stap, nl. het stimuleren van de nationale sociale dialoog met de bedrijfsleiders van de suikersector. In een context waarin syndicale vrijheid geen vanzelfsprekendheid is, zijn de vakbonden van de drie landen er in elk geval in geslaagd om vertegenwoordigers van de suikerbedrijven en van het ministerie van Arbeid aanwezig te hebben op een eerste nationaal tripartiete forum.

Werken naar een regionaal driepartijenoverleg

De regionale uitwisselingen hebben niet alleen bijgedragen aan de ontwikkeling van nationale dialoog. Op het laatste regionaal overleg kwam ook het idee op tafel om een regionale tripartiete dialoog te organiseren met werkgevers en de ministeries van Arbeid van El Salvador, Honduras en Nicaragua. En eigenlijk wil men er ook Guatemala bij betrekken. Deze aanpak ligt voor de hand omdat kapitaalgroepen als Pellas en Pantaleón ook een regionale investeringslogica hanteren. Het initiatief van een regionaal forum, hoopt men, zou dan tevens als hefboom kunnen werken om de sterke antisyndicale houding van de bedrijfseigenaars in Guatemala te doorbreken.

In heel dit proces is FOS een actieve gesprekspartner. We gaan constant in dialoog met de vakbondsverantwoordelijken over hun visie, over hun strategie. We dagen hen uit, met als doel dat zij hun eigen visie en strategie preciezer uittekenen.

De ruimte die FOS biedt op nationaal en regionaal vlak om analyses, ervaringen en syndicale eisen uit te wisselen, is van cruciaal belang geweest voor de groei van de vakbeweging van de suikersector in Centraal-Amerika. Bovendien speelt FOS een belangrijke rol bij het vinden en begeleiden van experts, die de vakbonden technisch kunnen bijstaan bij hun onderlinge coördinatie, bij de tripartiete dialoog en bij het oplossen van juridische conflicten, verbonden met de oprichting van vakbonden in niet gesyndicaliseerde fabrieken en onder de rietkappers. M.a.w., we ervaren echt wel dat we als FOS een meerwaarde betekenen. Onze vrienden van de suikervakbonden spreken ook hun waardering voor ons werk uit.

Dat motiveert ons tegelijk om de sociale strijd verder te zetten!

